

Розділ 8. Виконання покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу

Відповідно до ч. 2 ст. 52 та ст. 54 КК України покарання у вигляді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу є додатковим покаранням і призначається тільки тим особам, які мають ці звання, ранги, чини або кваліфікаційний клас у разі вчинення ними тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу є безстроковим, оскільки час його застосування не обмежений у законі будь-якими межами і навіть після погашення або зняття судимості засуджений не має права претендувати на автоматичне відновлення його в тому званні, ранзі, чині або кваліфікаційному класі, яких він був позбавлений за вироком суду.

Покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу призначається судом особам, що мають:

- військові звання, які присвоюються військовослужбовцям під час проходження ними служби у Збройних Силах, Державній прикордонній службі, Службі безпеки, Міністерстві з питань надзвичайних ситуацій та захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи та інших військових формуваннях (Див. Постанову Верховної Ради України від 24.08.91 р. "Про військові формування на Україні"), а також військовозобов'язаним (запасу);
- спеціальні звання, що присвоюються співробітникам міліції, Внутрішніх військ МВС, державної податкової адміністрації, податкової міліції, митної служби і деяким іншим категоріям працівників;
- ранги, встановлені для державних службовців, службових осіб органів місцевого самоврядування і дипломатичних працівників;
- класні чини, які введені для працівників прокуратури;
- кваліфікаційні класи, передбачені для суддів, судових експертів, лікарів — судово-психіатричних експертів.

Відповідно до ч. 1 ст. 29 КВК України після набуття вироком суду законної сили на адресу органу, який присвоїв військове, спеціальне звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас, направляється копія цього вироку. Відносно військовослужбовця запасу копія вироку направляється до військового комісаріату за місцем його проживання. Після держання копії вироку зазначений орган зобов'язаний:

- внести у відповідні документи запис про позбавлення засудженого військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу (ч. 2 ст. 29 КВК України);
- прийняти необхідні заходи до позбавлення засудженого всіх прав, пільг та повноважень, пов'язаних із наявністю відповідного звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу (ч. 2 ст. 29 КВК України);
- повідомити суд про виконання покарання на протязі одного місяця з дня отримання копії вироку (ч. 4 ст. 29 КВК України).

Отже, розглянемо порядок виконання покарання, що встановлено, відносно різних категорій засуджених.

Згідно з Положенням про проходження військової служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України, Положенням про проходження військової служби солдатами (матросами), сержантами і старшинами Збройних Сил України, Положенням про проходження військової служби (навчання) за контрактом у Збройних Силах України курсантами (слухачами) вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів, Положенням про проходження військової служби за контрактом та кадрової військової служби у службі безпеки України, Положенням про проходження строкової військової служби солдатами і матросами, сержантами і старшинами Служби безпеки України, Положенням про проходження військової служби (навчання) за контрактом курсантами (слухачами) вищих військових навчальних закладів Служби безпеки України військовослужбовці і військовозобов'язані поділяються на рядовий склад, сержантський і старшинський склад, склад прапорщиків і мічманів і офіцерський склад, який поділяється на молодший офіцерський склад, старший офіцерський склад, вищий офіцерський склад. Всі військовослужбовці мають відповідні військові звання, які, в свою чергу, поділяються на армійські і корабельні.

Відповідно до зазначених нормативно-правових актів встановлюються такі військові звання: рядовий, матрос, старший солдат, старший матрос, молодший сержант, старшина 2 статті, сержант, старшина 1 статті, старший сержант, головний старшина, старшина, головний корабельний старшина, прапорщик, мічман, старший прапорщик, старший мічман, молодший лейтенант, лейтенант, старший лейтенант, капітан, капітан-лейтенант, майор, капітан 3 рангу, підполковник, капітан 2 рангу, полковник, капітан 1 рангу, генерал-майор, контр-адмірал, генерал-лейтенант, віце-адмірал, генерал-полковник, адмірал, генерал армії України.

До військових звань офіцерського складу медичної та юридичної служб, військових судів та прокуратур, які мають відповідну освіту, додаються слова "медичної служби" і "юстиції". До військових звань громадян, які перебувають у запасі, додається слово "запасу".

Як випливає із змісту ст. 29 КВК України позбавлення військового звання за вироком суду покладається на той орган або посадову особу, які присвоїли це звання.

Згідно з зазначеними вище Положеннями право на присвоєння відповідних військових звань надано:

- старшого солдата (старшого матроса) — командирам окремих військових частин, які користуються владою командира батальйону (корабля 3 рангу) і мають право видавати накази, начальникам вищих військових навчальних закладів чи підрозділів;
- молодшого сержанта (старшини 2 статті), сержанта (старшини 1 статті), старшого сержанта (головного старшини) — командирам бригад, полків, кораблів 1 і 2 рангів, окремих батальйонів і начальникам вищих військових навчальних закладів;
- старшин (головного корабельного старшини) — командирам дивізій, бригад кораблів і начальникам, які мають рівні з ними права, та вище;
- первинне офіцерське звання (молодший лейтенант, лейтенант) військовослужбовцям (військовозобов'язаним) присвоюється Міністром оборони України, Головою Служби безпеки України;
- прапорщика (мічмана), старшого прапорщика (старшого мічмана) — командувачу корпусу, а у воєнний час — командиру дивізії і вище;
- до капітана (капітан-лейтенанта) включно — командувачам корпусів і вище, першому

заступнику Голови Служби безпеки України;

- до майора (капітана 3 рангу) включно — командувачам військ оперативних командувань, першому заступнику Голови Служби безпеки України;

- до підполковника (капітана 2 рангу) включно — іншим керівникам Міністерства оборони України, головнокомандувачем видів Збройних Сил України, першому заступнику Голови Служби безпеки України;

- до полковника (капітана 1 рангу) включно — Міністру оборони України, Голові Служби безпеки України;

Військові звання вищого офіцерського складу військовослужбовцям присвоюються Президентом України за поданням Міністра оборони, Голови Служби безпеки України, Міністра з питань надзвичайних ситуацій та захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Директора Державної прикордонної служби України.

Особам, позбавленим військових звань, військовими комісарами одночасно із прийняттям на військовий облік присвоюється звання рядового (матроса) запасу.

Особи, позбавлені військових звань за вироком суду, можуть бути поновлені в попередньому званні у зв'язку зі скасуванням чи зміною вироку суду або у разі звільнення від покарання на підставі закону про амністію чи акта про помилування.

Відповідно до Постанови Верховної Ради України від 22 квітня 1993 р. "Про спеціальні звання, формений одяг та знаки розрізнення в органах внутрішніх справ України" та Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів УРСР №114 від 29 липня 1991 р. в редакції постанов Кабінету Міністрів України №33 від 27.01.1992 р., №349 від 20.03.1998 р. та №986 від 07.06.1999 р., для осіб, які проходять службу в органах внутрішніх справ, Внутрішніх військах МВС України та Державному департаменті України з питань виконання покарань, встановлені такі спеціальні звання: рядовий міліції, рядовий внутрішньої служби (рядовий склад), молодший сержант міліції, молодший сержант внутрішньої служби, сержант міліції, сержант внутрішньої служби, старший сержант міліції, старший сержант внутрішньої служби, старшина міліції, старшина внутрішньої служби, прапорщик міліції, прапорщик внутрішньої служби, старший прапорщик міліції, старший прапорщик внутрішньої служби (молодший начальницький склад), молодший лейтенант міліції, молодший лейтенант внутрішньої служби, лейтенант міліції, лейтенант внутрішньої служби, старший лейтенант міліції, старший лейтенант внутрішньої служби, капітан міліції, капітан внутрішньої служби (середній начальницький склад), майор міліції, майор внутрішньої служби, підполковник міліції, підполковник внутрішньої служби, полковник міліції, полковник внутрішньої служби (старший начальницький склад), генерал-майор міліції, генерал-майор внутрішньої служби, генерал-лейтенант міліції, генерал-лейтенант внутрішньої служби, генерал-полковник міліції, генерал-полковник внутрішньої служби (вищий начальницький склад).

Порядок позбавлення спеціальних звань відповідно до вироку суду є аналогічним позбавленням військового звання, тобто вирок суду виконують ті органи і посадові особи, яким законодавством надано право присвоєння відповідних спеціальних звань.

Відповідно до п.27 Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ України в діючій редакції перші та чергові спеціальні звання рядового, молодшого, середнього і старшого начальницького складу присвоюються:

- до підполковника міліції, підполковника внутрішньої служби включно — начальниками головних управлінь МВС України в Криму, місті Києві та Київській області, управлінь МВС в областях, управлінь Державного департаменту України з питань виконання покарань в областях, місті Севастополі, на транспорті та науково-дослідних установах, ректорами вищих закладів освіти системи МВС України та прирівняними до них особами;
- до полковника міліції, полковника внутрішньої служби включно — Міністром внутрішніх справ України, Головою Державного департаменту України з питань виконання покарань.

Чергові спеціальні звання середнього начальницького складу дільничним інспекторам міліції до капітана включно присвоюються начальниками районних управлінь, міських і районних відділів внутрішніх справ.

Спеціальні звання вищого начальницького складу присвоюються Президентом України за поданням Міністра внутрішніх справ та Директора Державного департаменту України з питань виконання покарань.

Згідно з положеннями ст. 410 Митного кодексу України посадовим особам Митної служби України відповідно до займаних посад і стажу роботи в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, присвоюються такі спеціальні звання: дійсний державний радник митної служби, державний радник митної служби 1, 2 та 3 рангів, радник митної служби 1, 2 та 3 рангів, інспектор митної служби 1, 2, 3 та 4 рангів, інспектор митної служби, молодший інспектор митної служби, курсант.

Зазначена норма Митного кодексу України визначає також права посадових осіб щодо присвоєння і, зрозуміло, позбавлення, в тому числі і на підставі вироку суду, спеціальних звань співробітників митної служби.

Спеціальне звання дійсного державного радника митної служби присвоюється Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України.

Спеціальні звання державного радника митної служби 1, 2 та 3 рангів присвоюється Президентом України за поданням керівника Державної митної служби України.

Спеціальні звання радника митної служби 1, 2 та 3 рангів, інспекторів митної служби 1, 2, 3 та 4 рангів, інспекторів митної служби та молодших інспекторів митної служби присвоюється керівником спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи.

Спеціальне звання курсанта присвоюється керівниками відповідних закладів освіти.

Спеціальні звання співробітників податкової міліції встановлені Законом України "Про державну податкову службу в Україні" в редакції Закону від 5 лютого 1998 р.

Згідно з нормами зазначених законів особам, яких прийнято на службу до податкової міліції на посади начальницького складу, присвоюються такі спеціальні звання: генерал-лейтенант податкової міліції, генерал-майор податкової міліції (вищий начальницький склад), полковник податкової міліції, підполковник податкової міліції, майор податкової міліції (старший начальницький склад), капітан податкової міліції, старший лейтенант податкової міліції, лейтенант податкової міліції (середній начальницький склад), старший прапорщик податкової міліції, прапорщик податкової міліції (молодший начальницький склад).

Законом України "Про державну податкову службу у Україні" в редакції закону від 24 грудня 1993 року №3813-X11 іншим посадовим особам податкових адміністрацій також присвоюються спеціальні звання, а саме: головний державний радник податкової служби, державний радник податкової служби 1, 2 та 3 рангів, радник податкової

служби 1, 2 та 3 рангів, інспектор податкової служби 1, 2 та 3 рангів.

Порядок присвоєння і позбавлення спеціальних звань молодшого начальницького складу податкової міліції визначається Державною податковою адміністрацією України, а порядок присвоєння спеціальних звань особам середнього, старшого та вищого начальницького складу податкової міліції та іншим посадовим особам податкової служби — Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до Закону України “Про дипломатичну службу” та ст. 1 Закону України “Про дипломатичні ранги” №253-ІУ від 28.11.2002 р. для державних службовців дипломатичної служби встановлюються такі дипломатичні ранги: Надзвичайний і Повноважний Посол, Надзвичайний і Повноважний Посланник першого і другого класів, радник першого і другого класів, перший секретар першого і другого класів, другий секретар першого і другого класів, третій секретар, аташе.

Дипломатичні ранги від Надзвичайного і Повноважного Посла до аташе прирівнюються до рангів державних службовців відповідно з першого до одинадцятого рангу.

Згідно зі ст. 2 Закону України “Про дипломатичні ранги” державним службовцям, які працюють в системі органів дипломатичної служби, дипломатичний ранг присвоюється і скасовується Міністром закордонних справ України.

Дипломатичні ранги Надзвичайного і Повноважного Посла, Надзвичайного і Повноважного Посланника першого та другого класів присвоюються Президентом України за поданням Міністра закордонних справ України.

Стаття 5 зазначеного вище закону встановлює, що державний службовець, якому присвоєно дипломатичний ранг, перебуває в ньому Довічно і може бути позбавлений дипломатичного рангу лише за вироком суду, а також у разі припинення громадянства України. Позбавлення дипломатичного працівника дипломатичного рангу означає позбавлення його всіх попередніх рангів.

Відповідно до Закону України “Про державну службу” прийняття на Державну службу (професійну діяльність осіб, які обіймають посади в Державних органах і отримують платню за рахунок державних коштів), просування по ній службовців, стимулювання їх праці, вирішення Щсих питань, пов'язаних зі службою, проводиться відповідно до категорій посад службовців, а також відповідно до рангів, які їм присвоюються.

Стаття 25 зазначеного Закону встановлює сім категорій посад службовців. Головним критерієм при цьому є організаційно-правовий рівень того органу, який приймає службовця на роботу, обсяг і характер компетенції на відповідній посаді, роль і місце посади в структурі державного органу. Згідно зі ст. 26 Закону України “Про державну службу” встановлено такі ранги державних службовців: службовцям, які займають відповідні посади, віднесені до першої категорії, можуть бути присвоєні 3, 2 і 1 ранги, другої категорії — 5,4 і 3 ранги, третьої категорії — 7,6 і 5 ранги, четвертої категорії — 9, 8 і 7 ранги, п'ятої категорії — 11, 10 та 9 ранги, шостої категорії — 13,12 і 11 ранги, сьомої категорії — 15,14 та 13 ранги. Порядок присвоєння державному службовцю відповідного рангу і позбавлення його цього рангу визначається Положенням про ранги державних службовців, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України №658 від 19 червня 1996 р.

Ранги присвоюються державним службовцям в індивідуальному порядку відповідно до займаної посади, рівня професійної кваліфікації і результатів роботи.

Особам, які вперше зараховані на державну службу, присвоюється, як правило, найнижчий ранг, передбачений для відповідних категорій посад. Ранги, які відповідають

посадам першої категорії, присвоюються Президентом України, другої категорії — Кабінетом Міністрів України. Ранги керівникам місцевих органів державної виконавчої влади, головам місцевих рад, які відповідають посадам третьої — п'ятої категорій, присвоюються відповідно керівником органу державної виконавчої влади або головою ради вищого рівня.

Ранги іншим керівникам і спеціалістам органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування, які відповідають посадам третьої—сьомої категорій, присвоюються за місцем роботи керівниками цих органів. Державний службовець може бути позбавлений рангу тільки судом, у тому числі і у випадку призначення своїм вищим вином покарання, яке передбачає позбавлення цього рангу.

Положення про класні чини працівників органів прокуратури України, затверджене Постановою Верховної Ради України № 1795 — XII від 6 листопада 1991 р. встановлює для осіб, які займають певні посади у системі органів прокуратури, десять класних чинів: державний радник юстиції України, державний радник юстиції першого класу, державний радник юстиції другого класу, державний радник юстиції третього класу, старший радник юстиції, радник юстиції, молодший радник юстиції, юрист першого класу, юрист другого класу, юрист третього класу.

Відповідно до ст. 47 Закону України “Про прокуратуру” класні чини державного радника юстиції першого класу, державного радника юстиції другого класу державного радника юстиції третього класу присвоюється Президентом України, інші класні чини — Генеральним прокурором України.

Класний чин державного радника юстиції України присвоюється Генеральному прокурору України за посадою.

Згідно зі ст.16 Закону України “Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів судів України” із змінами, внесеними Законом України № 2536 — III від 21 червня 2001 р., залежно від посади, стажу та досвіду роботи, рівня професійних знань для суддів довічно встановлюється шість кваліфікаційних класів: вищий, перший, другий, третій, четвертий та п'ятий.

Кваліфікаційні класи суддів встановлюються кваліфікаційною комісією:

- вищий кваліфікаційний клас — заступникам Голови, суддям Верховного Суду України та вищого спеціалізованого суду України;
- перший — другий кваліфікаційні класи — судцям Верховного Суду України і вищого спеціалізованого суду України;
- перший — третій кваліфікаційні класи — суддям апеляційних судів, голові, заступникам голови місцевого господарського суду;
- другий — п'ятий кваліфікаційні класи — суддям місцевих судів.

Голова Верховного Суду України, Голова вищого спеціалізованого суду України є суддями вищого кваліфікаційного класу за посадою.

Позбавлення суддів кваліфікаційного класу відповідно до ст.19 зазначеного Закону здійснює кваліфікаційна комісія.

Кваліфікаційні класи також можуть отримувати і експерти, які залучаються до проведення судових експертиз. Так, ст. 16 Закону України “Про судову експертизу” встановлює, що з метою забезпечення належного професійного рівня керівних працівників та фахівців, які залучаються до судових експертиз або беруть участь у розробках теоретичної та методичної бази судової експертизи, вони підлягають атестуванню.

Залежно від спеціалізації і рівня підготовки їм присвоюється кваліфікація судового експерта з дозволом проведення певного виду експертиз і кваліфікаційний клас.

Порядок проведення атестації, присвоєння та позбавлення кваліфікаційних класів визначається міністерствами і відомствами, до системи яких входять спеціалізовані установи та відомчі служби, що проводять судові експертизи. Виходячи зі змісту ст. 54 КК України, суд може самостійно, за наявності відповідних підстав, позбавити особу будь-якого військового звання, в тому числі і звання вищого офіцерського складу, або будь-якого спеціального звання, рангу, чину чи кваліфікаційного класу, Незалежно від того, ким вони були присвоєні. В цьому знаходить свій Конкретний вираз принцип рівності всіх громадян перед законом, а також принцип незалежності судової влади.